

שמעתא עמיקתא

גליון תר"ב | פרשת תצוה - זכור | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצוות לפורים

עם דיני פורים החל במוצ"ש

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

ב. רחיצה בחמין

תענית זו אינה אסורה אלא באכילה ושתייה, אבל רחיצה בחמין ושאר חומרות שיש נוהגים בשאר תעניות, אינן נוהגות בתענית זו. [עיי' בשעה"צ (סי' תקנ אותיות ח-ט) וביאור הלכה (רסי תקנא), ומשמע שמחמירים רק בשאר תעניות ולא בתענית אסרת].

ג. רחיצת הפה

אין לרוחץ הפה גם בתענית זו. ובמקום צער יש להתייר, ויזהר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבוא לידי בליעה. [מייב (סי' תקסו ס"ק יא). וכ"כ בשרגא המאיר (ח"י ס"י עו אות ב)].

ד. מעוברות ומניקות

מעוברות ומניקות, לדעת השו"ע (סי' תקנ סעי' ה) פטורות מלהתענות. ונחלקו הפוסקים בדעת הרמ"א (בסי' תקנ"ט שמחמיר בשאר צומות אא"כ מצטערות), יש אומרים שפטורות מתענית זו. [ישו"ע"י (שם)]. ויש מחמירים אם אינן מצטערות. [אי"ר (שם) ועיי' בשעה"צ (סי' תקנ אות ג)]. ולמעשה בזמנינו שהנשים חלשות אין עליהן לצום. [עיי' במייב (סי' קד) ובשעה"צ שכת' שהכל לפי המנהג. ועיי' במהרש"ם (דעת תורה שם) ובכה"ח (אות כא) שפסקו להקל. ובדברי יציב (ח"י ס' רצא-רצב) כתי' שבדורנו יש להקל. ועיי' בשו"ת עקיבה יוסף (שלו"ג ס' קעד) בשם החת"ס להקל למעוברות ומניקות זולת ביה"כ, ולשאר נשים זולת תיב ויה"כ. ועיי' עוד בהלכ"ש (מועדים פ"ג הגה 16) בשם הגרשו"א זצ"ל].

ה. הולח שאין בו סכנה

חולה שאין בו סכנה פטור מלהתענות [שעה"צ (סי' תרצב אות כט) ושונה הלכות (אות ו)], וחולה לענין זה פירושו שנפל למשכב מחמת חולי, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אין על פי שהולך כבריא דינו כאלו נפל למשכב. [אור לציון (ח"י פ"ג כ"ט אות ה). ועיי' במייב (סי' תקנ ס"ק יא)]. ואם התענית נדחה אף מי שחולה קצת (כגון שמחמת הצום עלול להיות חולה גמור) אינו מתענה. [עיי' שבות יעקב (ח"י ס' לז) וביאור הלכה (סי' תקנ ד"ה ואינו)].

ו. הש בראשו ומצטער הרבה

בתענית זו אף מי שחש בראשו ומצטער הרבה פטור מהתענית. [עיי' ברמ"א (סי' תרפו סעי' ב) ובמ"ב (סי' תע ס"ק ב). ועיי' בכה"ח (שם אות יז)].

ז. הצום משפיע עליו שיצטער בפורים

מי שמחמת הצום יצטער ביום הפורים, כגון מחמת חולשה וכדו', פטור מהתענית. [מהרש"ם (דעת תורה שם סעי' ב ד"ה ועיי' שו"ת). וכעין זה מצינו במייב (סי' תע ס"ק ב)].

ח. בעלי ברית, פדיון הבן, והתן בשבעת ימי המשתה

בעלי ברית (אבי הבן, אמו, המוהל והסנדק. אבל לא המכניס והמוציא וכ"ש שארי קרואים) ובעלי פדיון הבן, וכן חתן וכלה בז' ימי המשתה, המנהג להקל שלא יצומו בתענית אסרת. [עיי' בשעה"צ (סי' תרפו אות טז). וכן פסקו הגרשו"א זצ"ל (הליכות והנהגות עמי ד), והגר"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"י עמי ש"ב) הביא בשם החו"מ שאין לחתן וכלה בימי הז' ברכות להתענות תענית אסרת. וכן הוא בארחת רבנו (ח"י עמי לד) בשם הגר"ק זצ"ל].

ט. הקרואים לברית מילה

בתענית אסרת שנדחה נחלקו הפוסקים האם מותר לשאר הקרואים לאכול בסעודה. [מ"ב (סי' תרפו ס"ק ז) והביא שהמיקל יש על מי לסמוך]. ולמעשה המנהג לאסור. [חיי"א (כלל קנה אות ג), קשו"ע (סי' קמא אות ג), כה"ח (אות כז) ומבית לוי (חט"ו עמי יח)].

י. תשלומים למי שאכל בתענית

כואבי עינים וכדו' שעליהם לצום בשאר תעניות ורק בתענית זו פטורים, לאחר שישולק כאבם יפרעו התענית. [רמ"א (סי' תרפו סעי' ב)]. אולם מי שפטור לגמרי מהתענית כגון חולה שאין בו סכנה, מעוברות ומניקות, בעלי ברית וכו', אינם צריכים להשלים. [מ"ב (סי' קד) ואע"פ דשם מצדד קצת להחמיר למעוברות ומניקות היינו כי חשש לדעת המחמירים שאינן פטורות לגמרי, אבל לדין דקיי"ל שמעוברות ומניקות פטורות כמ"ל א"צ להשלים].

זכר למחצית השקל

א. נתינת מחצית השקל

יש לתת קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום באותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנין באר. [רמ"א (סי' תרצד סעי' א)]. ומאחר שג' פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' מחציות. [רמ"א (שם)]. ומן הדין יש לתת מגיל י"ג שנים, אלא שהמנהג לתת אף בעד בניו הקטנים ואשה מעוברת בעד ולדה. [מ"ב (סי' ה)]. ויש נוהגים לתת אף עבור נשים והבנות. [הגרשו"א זצ"ל (שם פ"ח הגה 30), הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש פמ"ב אות ג) ושבת הלוי (ח"י ס' 30)]. ועיי' בכה"ח (אותיות יט - כ) שגם מנהג בני ספרד לעשות זכר למחצית, ועיי"ש שכת' שמי שידו משגת לעשות זאת בשלימות דיינון ישתן מטבע שצמיו באותו מקום ששמו מחצית ויש בו כסף מוזקק שיעור מחצית ויע"פ יתן השו"י שלו, עיי"ש].

ב. זמן נתינתה

יש לתת מחצית השקל בליל פורים קודם שמתפללים מנחה. [רמ"א (סי' תרצד סעי' א)]. ועכשיו נוהגין ליתן מחצית בשבת אסרת קודם מנחה. [מ"ב (סי' קד)]. ובני הכרכים שאצלם התענית אינה בערב פורים, יש אומרים שאף הם נהגו ליתנו בתענית אחר מנחה. [לוח אר"י (לגרימ"ט)]. ויש שנהגו ליתנו בליל ט"ו קודם תפלת ערבית. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פורים פ"ח אות ט) והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש פמ"ב אות ב)]. ואם לא נתן לפני פורים יתן לאחר פורים. [הגר"ש זצ"ל (הליכות והנהגות פורים)].

פרשת זכור

א. קריאתה

שבת שלפני פורים קורין פרשת זכור. ומצותה מן התורה. וי"א שיש לקרותה בעשרה מתוך ספר תורה כשר. [שו"ע (ססי' תרפה) ומ"ב (סי' טז יז), ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון נ"ג], ויש להוציא ס"ת המהודר והמוגה ביותר שבבית הכנסת. [שערי אפרים (שער ח אות פה) ולחם הפנים (על קצו"ע סי' קמ ס"ק א)]. וצריכים השומעים לכוון לצאת ידי"ח, וכן הקורא צריך לכוון להוציאם. [מ"ב (סי' קד)]. ולכתחלה יש לכוון אף בברכות העולה לתורה. [עיי' שבת הלוי (ח"י ס' קז) ותשובות והנהגות (ח"י ס' פז)].

ב. לא שמע כמה מילים

אם הפסיד כמה תיבות, כל ששמע עיקר ענין זכירת עמלק יצא. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש מועדים פ"ח אות ב). ודעת הגר"ש פראנק זצ"ל (מקראי קדש פורים סי' ז) שצריך לשמוע כל מילה].

ג. לשמוע בהברה שונה

יוצא אדם ידי"ח בשמיעת פרשת זכור בהברה השונה ממסורת אבותיו, אולם לכתחלה ראוי להמנע מכך. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ח אות א)].

ד. אינו יכול לברא לבית הכנסת

מי שאינו יכול לבוא לשמוע קריאת פרשת זכור, יזהר לקרותה בעצמו בנגינתה ובטעמיה. ויהדר לקרותה מתוך ספר. ועל כל פנים מתוך חומש. [רמ"א (ססי' תרפה), מ"ב (סי' יח) ובנין שלמה (סי' נד). ועיי' עוד בתשובות והנהגות (ח"י ס' רכא) ובשמעתא עמיקתא בגליון נ"ג]. ועיי' בסמוך לענין נשים (שנהגו לשמוע הפרשה) שאינן יכולות לבוא לשמוע מחמת אונס.

ה. להוציא ספר תורה לצורך מי שלא שמע

מותר להוציא ס"ת לצורך אדם חולה או הנמצא בבית האסורים ולקרוא לו פרשת זכור בעשרה. [מ"ב (סי' קלה ס"ק מו) ועיי' בביאור הלכה (ד"ה אין) ולפי משי"כ שם משמע שמה שהתיר להוציא ס"ת לפרי זכור הוא אפילו לצורך יחיד. אולם דעת הגר"ק זצ"ל (אשרי ישראל פמ"ט הגה כד) דאין להוציא אם ליכא י" שומעים]. ואם רוב המנין לא שמעו הקריאה אף יברכו בברכות התורה. [הגר"ק והגר"ח זצ"ל (אגרת הפורים פ"א הגה יב)].

ו. הובת נשים

י"א שנשים חייבות לשמוע פרשת זכור. [בנין ציון (ח"י ס' עוד). וי"א שפטורות. [החנינך (מצוה תרנ)]. וכן עיקר. [כה"ח (סי' תרפה אות ל). וכן משמע מסתימת המ"ב בסי' תרפ"ה]. ומ"מ התפשט המנהג בזמננו ברוב הקהילות שבאות לשמוע פרי' זכור. [מנח"י (ח"י ס' סח) והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש פמ"א אות ח). ובתורת חסד (סי' לז) כתי' שהמנהג שנשים אינן באות לשמוע. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ג].

ז. להוציא ס"ת לצורך קריאת הנשים

מותר להוציא ס"ת לצורך קריאה לנשים. ומ"מ נכון שיהיו עשרה אנשים שעכ"פ רובם עדיין לא יצאו ידי"ח הקריאה (ובאופן זה עליהם לברך על הקריאה), ואם אין כאלו שלא שמעו, יקראו עבורן בלא ברכה. [הגר"ש זצ"ל (הליכות והנהגות עמי ב)]. וי"א שמ"מ צריך שיהיו נוכחים י" אנשים (אפילו שכבר ידי"ח). [הגר"ש זצ"ל (שם). ועיי' במקראי קדש (פורים עמי פז)]. והמנהג שקוראים אף בשביל נשים לבדן (בלא ברכה). [מנח"י (ח"י ס' סח)].

ח. אשה שאינה יכולה לבוא לשמוע

אשה שנהגה לשמוע פרשת זכור ואירע לה איזה אונס שלא תוכל לבא לשמוע. י"א שכיון שדעתה לחזור למנהגה אינה צריכה התרת נדרים. [דגמ"ר (וי"ד סי' ריד)]. ויש מחמירים בה. [שו"ע (שם ס"ק ב)]. וי"א להלכה אם אינה מוצאת מי שיתירנה יש להקל במקום הדחק. [מ"ב (סי' תקפא ס"ק יט) ושער הציון (אות לג)]. ולמעשה מורים להקל בזה אף לכתחלה. [שבת הלוי (ח"י ס' לא אות ב), תשובות והנהגות (ח"י ס' רז), אור לציון (ח"י פ"ה אות יז ד"ה ומכל) ועוד].

ט. הינוך הבנים

חייבים לחנך הקטנים לשמוע פרשת זכור. [דלא גרע משאר מצות מה"ת דיש חיוב לחנם]. אולם אין חיוב לחנך הקטנות, שהרי נשים מעיקר הדין פטורות ממצוה זו.

י. להעלות קטן לפרשת זכור

אין לקרוא לקטן לפרשת זכור, אפילו אם גדול קורא והקטן מברך. [וכן הדין לפרשת פרה שיי"א שגם היא מדאו'. ויש מחמירים בכל ד' פרשיות]. [מ"ב (סי' קג). אולם בדעת תורה (שם) מיקל באופן שהגדול קורא והקטן מברך. ודעת הגר"ש זצ"ל (הליכ"ש תפלה פ"ב הגה 100) שנער שהכין עצמו לקרוא מפטיר של פרשת פרה (שיש בה מ"ח האם היא מה"ת כמ"ל), כיון שמעיקר הדין קיי"ל דאיננה מה"ת, יש להניחו לקרוא, כיון שכבר התכוון לכך. וכ"ש שיש להקל בזה בשאר פרשיות פרט לפרי זכור שהיא מדאו'].

יא. מוצאו פסול בספר תורה לאחר הקריאה

אם מצאו לאחר זמן פסול בספר תורה והתברר שהיה פסול זה גם בשעת קריאת פרשת זכור, אין צריכים לחזור לשמוע. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש שם אות ד), הגר"ש זצ"ל (הליכות והנהגות) ותשובות והנהגות (ח"י ס' רכ ד"ה חוללה)].

תענית אסתר

א. הובת הצום

מתענים ב"ג באדר ואם חל פורים בא' בשבת, מקדימין ליום חמישי. [שו"ע (סי' תרפו סעי' ב)].

פּוּרִים

א. סידור הבית

נכון שיהיה בביתו שולחן ערוך ומטה מוצעת לכבוד הפורים. [מ״ב (שם ס״ק א)]. ועי״ש שיש גם להדליק נרות. מיהו בזמננו שיש אור חשמל א״צ להדליק נרות. וכ״כ הגר״ח זצ״ל (תורת המועדים ס״ק א)].

ב. בגדי שבת

נכון ללבוש בגדי שבת מבערב לכבוד הפורים. [מ״ב (סי׳ תרצה ס״ק א)].

ג. תחפושות

יש נוהגים להתחפש בפורים. [ע״י ברמ״א (סי׳ תרצו סעי׳ ח)]. ומ״מ אין לאיש להתחפש לאשה וכן להיפך. ויש להימנע מזה אף כשלושב כל המלבושים של איש ורק מלבוש א׳ של אשה. [ע״י במ״ב (סי׳ תרצו ס״ק ט)]. וקטנים שלא הגיעו לחינוך, י״א שמותרים להתחפש לילדה או להיפך. [הגר״י״ק זצ״ל (ארחות רבנו ח״ג עמי כא אות ז) והגרש״א זצ״ל (שא יוסף ח״ד עמי רנו)]. וגיל חינוך לענין זה כתב האמ״ם (האש״י ח״ד סי׳ סב אות ז) שתלוי בחבנת התינוקות שאם כבר יודעין ומרגישין בבושה גם בענין בגדים, שמתכבדן ומתחשבין מצד הבגדים, אז שייך לחנכו באיסור לאו דלא ילבש שמלת אשה וכן להיפך, ע״כ. ועי׳ במנח״י (ח״ב סי׳ קח אות ב)]. ויש אומרים שאין לנהוג בזה היתר אף שלא הגיעו לחינוך. [הגר״ח״ק זצ״ל (ישא יוסף עמי רנו) בשם החזו״נ א].

קריאת המגילה

הכנת הקריאה בשבת

המתלמד לקרוא מגילת אסתר כדי לקרוא בערב מותר, כי ידיעתו היא כבר מעכשיו. [הגרש״א זצ״ל ש״ש״כ פל״ח הגה קעח ושולחן שלמה סי׳ רצ] וארחות שבת (פכ״ב אות קצא)]. ויש מי שמתיר רק אם עושה כן בדרך לימוד. [הגרש״א זצ״ל (אשרי האישי ח״ב פל״ד אות ד) וחי״ג פמ״ג אות יט)].
להביא המגילה לבית הכנסת לצורך מוצ״ש (במקום שיש עירוב)
פורים שחל ביום ראשון, לא יביא את המגילה בשבת לבית-הכנסת, גם אם יש עירוב במקום, אלא אם כן יעיין בה מעט עוד בן ביום. [מור וקציעה (סי׳ תרצב ד״ה כשתל), חיי״א (כלל קנה אות ז) וש״יכ (בפ״ח אות פט)]. ובתורת שבת (סי׳ שח ס״ק ח) כתב להקל בזה]. ויבאנה, בצנעה. [שע״ת (סי׳ תרצב סס״ק א), כה״ח (סי׳ ש״ח אות מח) וארחות שבת (פכ״ב אות קפט)].

להביא המגילה בבין השמשות

כשחל פורים ביום ראשון, יש להתיר להביא המגילה לבית הכנסת בבין השמשות (באופן שאין חשש הוצאה דאו׳), דאין כאן אלא שבות במקום מצוה ולא גזרו עליו בבין השמשות. [פמ״ג (שח סי׳ מ״ו ס״ק ב)].

אכילה לפני קריאתה

א. אכילה לפני הקריאה

אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה [שו״ע ורמ״א (סי׳ תרצב סעי׳ ד)], והדין כן אף קודם הקריאה של היום, אפילו כבר התפלל. [מ״ב (ס״ק טו)].

ב. התחיל בהיתר

בני הכרכים שדינם לקרוא בט״ו (ולא במוצאי הצום) אם התחילו לאכול חצי שעה לפני זמן ערבית יכולים להמשיך אכילתם. [הרמ״א (סי׳ תרנב סעי׳ ב) לענין מצות לולב שהיא מצוה דארץ].

ג. טעימה

דוקא אכילה אסורה, אבל טעימה מותרת לצורך גדול, כגון לצורך חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה לו. [מ״ב (שם ס״ק יד)].

ד. מה היא טעימה

טעימה פירושה אכילה עד כביצה פת [מ״ב (שם ס״ק יז)], ואכילת פירות אפילו הרבה. [שו״ע (סי׳ רלב סעי׳ א)]. וכן אכילת תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן אפילו הרבה. [מ״ב (סי׳ רלב ס״ק לד)]. ולענין אכילת פת הבאה בכיסנין יש להחמיר לכתחלה להחשיבה כפת. [ע״י בשע״צ (סי׳ רפו אות ז) ומ״ב (סי׳ תרלט ס״ק טו-טז)]. ומשקין המשכרין אינן מותרין אלא כשיעור ביצה. [מ״ב (שם)]. וסתם משקה (שאינו משכר) אפילו הרבה נחשב טעימה. [מ״ב (סי׳ רלב ס״ק לה)].

ה. שינה לפני הקריאה

אסור לישון קודם קריאת המגילה אף אם דעתו לישון רק קצת. [מ״ב (ס״ק טו)].

ו. מומנה שומר שזוכר לו לקרוא המגילה

אם ממנה שומר שזוכר לו, מותר לו לטעום לפני הקריאה, ובשעת הדחק מותר לו אף לאכול או לישון. [ע״י ברמ״א (סי׳ רלב סעי׳ ב) ובמ״ב (שם)]. ועי׳ עוד במ״ב בסי׳ תרנב (סי׳ ז ושע״צ (שם) דעכ״פ לענין אכילה סובלין על שומר אפילו לכתחלה. וכן פסק השלמת חיים (סי׳ שסח) שמותר לאכול אם ממנה שומר. ועי״ש שכתב כן אף אליבא דהמ״ב (סי׳ תרצב ס״ק טז ושע״צ (שם) שמשמע שהתיר אכילה (יותר מטעימה) דוקא לחולה].

ז. נשים באכילה לפני הקריאה

אף אשה אסורה לאכול לפני קריאת המגילה. [שהרי גם הן מחויבות במצוה זו. וכן הוא בביתור הלכה (סי׳ תרצב ד״ה מפלט)]. ואם הבעל יזכיר לה מותר לה לאכול (כי דינו כשומר שמועיל כניל)].

חובתה בלילה וביום

א. קריאתה בלילה וביום

חייבים לקרוא המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום. [שו״ע (סי׳ תרפו סעי׳ א)].

ב. מדרבנן או מדברי קבלה

יש אומרים שחובת הקריאת המגילה בין ביום בין בלילה אינה אלא מדרבנן. [כן משמע מהסוּר (סי׳ תרפז)]. ויש אומרים שרק בלילה היא מדרבנן, אבל ביום חיובה מדברי קבלה. [גו״ב (ק׳ סי׳ מא) וטורי אבן (מגילה ד. ד״ה כגון)]. וכן הוא בשע״ת (סי׳ תרפו אות א)]. והעיקר כדעה האחרונה. [שע״צ (סי׳ תרצב אות כז וסי׳ תרצ אות מא)]. ועי׳ בסמוך הנפקא מינה ממחלוקת זו.

ג. זמנה בלילה

קריאת הלילה, זמנה כל הלילה. [שו״ע (סי׳ תרפו סעי׳ א)], עד עמוד השחר. ואם לא קראה קודם אפילו באונס שוב לא יקרא, דמשעלה עה״ש יממא הוא. [מ״ב (ס״ק א)]. י״א דקריאת המגילה בלילה היא מצאת הכוכבים, ואם קראה מפלג המנחה בדיעבד יצא. [שו״ע (ססי׳ תרצב)]. ויש אומרים שקודם צה״כ אינו יוצא כלל אפילו בדיעבד. [פרי״ח הובא במ״ב (שם ס״ק יד)]. ובדיעבד אם קרא בבין השמשות באונס והכרח גדול יש לצדד להקל. [מ״ב (שם) עי״פ הפמ״ג]. ועי׳ בסמוך.

ד. מפלג המנחה למי שקשה עליו התענית

מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת וצריך להמתין עד אחר שיקראו הקהל, וקשה עליו לישב בתענית כל כך, דעת השו״ע (סי׳ תרצב סעי׳ ד) שיכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה. אלא דבאופן זה טוב יותר להקל לאיש הזה שיטעום (היינו עד עד כביצה פת או משקין כשיעור ביצה) קודם קריאת המגילה, ולא להקל לקרות מפלג המנחה ולמעלה. ומ״מ אין להקל אלא לצורך גדול כגון חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה לו. [מ״ב (שם ס״ק יד) אליבא דהפרי״ח]. ולמעשה המיקל לחולה ולילודת למהר קריאתה מבעוד יום קצת יש לו על מי לסמוך. [מ״ב (שם) וביתור הלכה (ד״ה מפלט)]. ועי״ש שהוסיף דאפשר שבמקום שדחק גדול אף בצבור יש להקל לקרות אף שאין עדיין לילה גמור].

ה. זמנה ביום

קריאת היום, זמנה כל היום מהפך החמה, ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא. [שו״ע (סי׳ תרפו סעי׳ א)]. ואם היה אנוס קצת יכול לקרותה לכתחלה משעלה עמוד השחר. [מ״ב (ס״ק ו)]. וזמנה עד סוף היום. [שו״ע (שם)]. והיינו עד שקיעת החמה, ואם נמשך עד בין השמשות יקראה בלי ברכה. [מ״ב (ס״ק ח)].

הקריאה

א. שמיעת כל מילה מקריאת המגילה

ב. לא שמע אפילו מילה א׳ מהמגילה לא יצא ידי חובתו. [מ״ב (סי׳ תרצ ס״ק מח)].

ג. להשמיע לאזניו

לדעת הסוברים שחרש אינו יכול להוציא רבים יד״ח [ע״י לקמן באות ג], מי שקורא המגילה לעצמו צריך להיזהר מאוד שישמיע לאזניו, שאל״כ אפילו בדיעבד לא יצא. [שע״צ (שם אות ז)]. אבל לדעת החולקים בדיעבד יצא. [מ״ב (שם)]. ולמצוה לכל הדעות צריך להשמיע לאוזניו. [ע״י בב״י (רס״י קפה) ובמ״ב שם. ועי׳ במועדים וזמנים (חיו׳ סי׳ קא)]. ועי׳ עוד בשמעתא עמיקתא גליון נ״ב].

ג. לבוץ בכל מילה ומילה

השומע את המגילה אפילו אם לא כוון בכל תיבה יצא. [מג״א (סי׳ תרצ ס״ק טו)]. ועי׳ בסמוך.

ד. הסיח דעתו באמצע הקריאה

השומע את הקריאה ופנה לבו לגמרי לדברים אחרים עד כדי שלא שמע כלל מה שהחזן אמר לא יצא. [הגרש״א זצ״ל (אשרי האישי עמי רפז)]. אך אם לא היה מרוכז במה שהחזן קרא אבל שמע הקריאה, כגון שידו אוחזת ביחד עם החזן או שהוא זוכר ששמע אך לא שם לבו למה ששמע, יצא. [ע״י במג״א (סי׳ תרצ ס״ק ט)]. וכן פסק הגר״ח זצ״ל (אגרת הפורים פ״ג הגה כא-כד). ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון נ״ב].

ה. מסתפק אם שמע כדין

המסתפק אם שמע כדין, בקריאה של הלילה הוי ספק דרבנן ולקולא ואינו צריך לחזור ולקרוא. [ע״י מ״ב (סי׳ תרצב ס״ק טו) ובפתי״ש (יו״ד סי׳ קי ס״ק ב)]. אבל ביום דחיובא מדברי קבלה, ספקו לחומרא. [ע״י מ״ב (שם) ובשע״צ (סי׳ תרצב אות כז וסי׳ תרצ אות מא) דקריאה דיום חמור מלילה, דהוא מדברי קבלה. ועי׳ עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע״ח].

ו. מסתפק אם שמע כדין בעיירות המסופקות

הקורא ביום י״ד וביום ט״ו מספק, כגון שנמצא בעיירות המסופקות (בין מחמת ספק במציאותם אם מוקפות הן מימי יהושע בן נון, או מחמת פלוגתא), ומסתפק אם שמע המגילה כדין ביום ט״ו, א״צ לחזור ולקרוא אף ביום. והמחמיר תבוא עליו ברכה. [כין שיש כאן ס״ס, ספק שמא שמע כדין, ספק שמא אינו חייב לקרוא כלל. אלא דאין להקל בזה אלא בספק שאירע בקריאה של יום ט״ו, אבל ביום י״ד דמברכים בה מהי״ט שכתב הגר״א דבדיעבד בן כרד שקרא בי״ד יצא, מסתב דאין להקל. ואף ביום ט״ו המחמיר תע״ב. וכן שמענו מגדולי הפוסקים. ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע״ח].

ז. הפסיק באמצע הקריאה, מהיכן ממשיך

אם הפסיק באמצע הקריאה ואח״כ חזר למקום שפסק, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא. [שו״ע (סי׳ תרצ סעי׳ ה)]. ואפילו סח בנתיים. מיהו גוערין במי שסח בנתיים. [רמ״א (שם)]. ועי׳ בשע״צ (אות יח)]. אלא שאם שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה חוזר לראש ללא ברכה, אלא אם כן הסיח דעתו דאז גם מברך. [מ״ב (סי׳ תקצ ס״ק יח) והגרש״א זצ״ל (חשוקי חמד מגילה עמי רכ)]. והיינו שהפסיק משום שאינו ראוי, כגון שצריך לנקבו או שהמקום אינו ראוי מחמת צוזה או מי רגלים, אבל אונס אחר כגון מחמת ליסטים אינו חוזר. [מ״ב (סי׳ סח ס״ק א)]. ועל כן מי שנאנס ללכת לבית חולים וכדומה ממשיך במקום שהפסיק, אלא שאם הסיח דעתו עליו לברך על המשך קריאתו. [הגרש״א זצ״ל (שם)].

ח. לא שמע מילה מהשי״ן, להשלימה מתוך חומש

השומע הקריאה מהשי״ן וחיסר מילה א׳ או יותר, מותר לו להשלים באותו זמן מתוך מגילה כשרה עד מקום שהשי״ן נמצא. ואם אין לו מגילה כשרה בדיעבד משלים מתוך חומש בתנאי שלא חיסר רוב הקריאה (ולכת׳ ישמיע המילים לאזניו). [מ״ב (סי׳ תרצ ס״ק ז וס״ק יט)].

ט. השלים קריאת המגילה בעודו שומע מהשי״ן

השומע הקריאה מהשי״ן ובאותו זמן השלים מילות החסרות לו, אם לא השלים גם המשך הקריאה, אפילו כוון לצאת על ידי שמיעתו מהשי״ן, לא יצא ידי חובתו. [אע״פ ששומע כעונה מהני אף בשעה שהוא מדבר כדמוכח בשע״צ (סי׳ קסז אות מג) לפענין, מ״מ הרי נמצא קורא למפרע ולא יצא כמ״ש השו״ע (סי׳ תרצ סעי׳ ו) והמ״ב (ס״ק כב)]. אלא שצ״ע היכן שהשלים מילה א׳ ושמע גם מילה הבאה מהשי״ן אם חשיב למפרע, שהרי דינו כאילו אמר שתייהם ביחד. ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע״ח].

י. לקרוא מילה במילה עם השי״ן

הרוצה לקרוא מילה במילה עם השי״ן מותר לו לעשות כן אף כשקורא מתוך חומש, ויתנה בלבו שאם לא ישמע איהו מילה מהשי״ן יצא יד״ח (של אותה מילה) בקריאה שלו. [הגרש״א זצ״ל והגרנין זצ״ל (אגרת הפורים פ״ג הגה כז)]. ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון קע״ח].

יא. שומע בהברה שונה

השומע את המגילה בהברה השונה ממסורת אבותיו יצא. [הגרש״א זצ״ל (אשרי האישי פמ״ג אות טז)].

יב. שמיעתה דרך טלפון

מי שאין בידו מגילה ואינו יכול לשמוע מאחר מחמת אונס, ובידו לשמוע דרך טלפון, עליו להחמיר לעשות כן. [כז יש צד שיצא יד״ח. וכן מבואר בשבט הלוי (ח״ה סי׳ פד)]. ועי׳ באמ״ם (ח״ב סי׳ קח וח״ד קכז), במנח״ש (ח״א סי׳ ט) ועוד. ועי׳ בגליון קנ״ח]. ואם כבר שמע דרך הטלפון ואחר כך נזדמנה לו מגילה כשרה חייב לחזור ולקרוא פעם שניה בלא ברכה. [שבט הלוי (שם)].

דין הברכות

א. ברכות שונה

הקורא את המגילה מברך לפניו ג׳ ברכות : על שמעלה מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו. [שו״ע (סי׳ תרצב סעי׳ א)]. וביום י״א שאינו חוזר ומברך שהחיינו. וכן מנהג בני ספרד. [שו״ע (שם)]. וי״א שאף ביום מברך שהחיינו. וכן מנהג בני אשכנז. [רמ״א (שם)]. ויברך כל הברכות בעמידה. [מ״ב (סי׳ תרצ ס״ק א)]. ונכון לכון בברכת שהחיינו גם על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג״כ מצות ויודיע זה להשי״ן המברך דבעי כונת שומע ומשמיע. [מ״ב (סי׳ תרצב ס״ק א)].

ב. ברכה לאחריה

כשגומר הקריאה, חוזר וכורכה כולה, ומברך . [שו"ע(סי' תרצ סעי' יז)]. ואפי' אם התחיל הברכה ואמר ברוך אתה כיון שלא אמר השם פוסק באמצע וכורך ואח"כ מברך . [מ"ב (סי"ק טז)]. ונהגין לברך : הרב את ריבנו וכו'. [שו"ע(סי' תרצב סעי' א)]. ומ"מ אין לברך אחריה אלא בצבור. [רמ"א (שם)]. ונהגו לומר בלילה אשר הניא, אבל אין אומרים אותו ביום. [רמ"א (שם)].

ג. אחד מברך ואחד קורא

מותר לחלק המצוה שאחד יברך והשני יקרא [רמ"א (שם)], והדין כן בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה. [מ"ב (סי"ק ג). ועיי' משי"כ בשחי"צ (אות ג)].

ד. שכה לברך

אם לא בירך לא לפניה ולא לאחריה, יצא [שו"ע(שם)]. כי ברכות אין מעכבות. ומ"מ אם נזכר באמצע שלא בירך יברך בין הפרקים. [מ"ב (סי"ק ו)].

שמועה בעשרה וברוב עם

א. קריאת המגילה בעשרה

מגילה בזמנה צריך לחזר אחר י', ואם א"א קוראים אותה ביחד. [שו"ע(סי' תרצ סעי' ח)].

ב. הפסיד את הקריאה בצבור

אם קראו אותה בציבור ואיזה יחיד לא שמעה, יוכל לקרותה אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותה באותה העיר בעשרה. [רמ"א (שם) חזו"א(סי' קנה ס"ק ג)]. ויש חולקים. ועל כן אף באופן זה יש להדר אחר עשרה. [מ"ב (סי"ק סד) בשם יד אפרים].

ג. צירוף נשים לעשרה

נשים הוי ספק אם מצטרפות, ועל כן לכתחלה אין לצרפם. [רמ"א (שם)]. ועיי' בחזו"א(סי' קנה ס"יק ג)]. וכי"ז לענין לצרפם עם אנשים, אבל נשים עם נשים מצטרפות. [שלמת חיים (סי' שט), צ"א (חיי"ג סי' עג), הגרשז"א(שלמי מועד עמ' רעד) והגר"ש"א זצ"ל(הליכות והנהגות עמ' 112)].

ד. צירוף קטנים לעשרה

קטנים אינם מצטרפים לעשרה. [מ"ב (סי' תרצ ס"ק סג). ועיי"ש (סי' תרפח ס"יק כ) שלקריאה שלא בזמנה מצטרפים כיון שהוא רק משום פרסומי ניסא].

ה. קריאה ברוב עם

יש ללכת לבית הכנסת לשמוע המגילה בצבור גדול משום ברוב עם הדרת מלך. [מ"ב (סי' תרצ ס"יק סב)]. והשומע מחדר הסמוך עליו להכנס לבהכ"נ, שאם לאו לא מקיים ברוב עם. [באיור הלכה (שם ד"ה צריך). ועיי' בדבר יהושע (ח"א סי' צו ד"ה גס)]. ומ"מ המתפלל בבית כנסת קבוע אינו צריך ללכת לבית הכנסת אחר משום ברוב עם. [מ"ב (סי' תרפו ס"יק ז) וכה"ח (אות יב)].

ו. לקרותה ללא טעמים

מי שאינו יודע לקרות בטעמים יכול לקרותה בלא טעמים. [מ"ב (סי' תרצא ס"יק כה) ובה"ל (סי' תרפ"ט ד"ה חר"ש)].

קריאה לנשים

א. הובתן בקריאת המגילה

נשים חייבות במגילה. [שו"ע (רס"י תרפ"ג)]. אלא שיש אומרים שאינן חייבות לקרוא אלא לשמוע. [עיי' לקמן].

ב. יכולה לצאת על ידי אחרים

אשה שיש לה ממי לשמוע לא תקרא בעצמה אלא תצא עי"י אחרים. [מ"ב (סי"ק ח)].

ג. להוציא רבים ידי חובתם

אשה אינה מוציאה רבים ידי חובתם. [שו"ע (סי' תרפ"ט סעי' ב)]. ואין לאשה לקרוא להוציא נשים אחרות ידי חובתן. [שעה"צ (סי' תרפ"ט אות טז) משום דזילא בהו מלתא]. ומכל מקום אם אין להן אפשרות אחרת לשמוע המגילה יכולה להוציאן יד"ח. [תורת היולדת (פניה סוף אות ד)].

ד. להוציא שאר נשים ידי חובת הברכה

נשים הבאות לשמוע קריאת המגילה, י"א שכל אחת תברך לעצמה. [מנח"י (חי"ג סי' נד אות לח) הגר"ח"ק והגר"ני"ק זצ"ל(אגרת הפורים פ"ג הגה מא)]. וי"א שא' יכולה להוציא את כולם. [הגר"ש"א זצ"ל(אגרת הפורים פ"ג הגה מא)].

ה. קריאה ברוב עם

אין חובה לנשים לחזר אחר קריאה ברוב עם. [כן משמע מהמ"ב (סי' תרפ"ט ס"יק א). וכ"כ החלקת יעקב (או"ח סי' רלב)]. וי"א שגם נשים תלכנה לבית הכנסת משום ברוב עם. [חיי"א (כלל קנה אות ז) וכה"ח(סי' תרפו אות יב)]. והעיקר כדעה הראשונה. [הגר"ש"א זצ"ל(אשרי האי"ש חי"ג פמ"ג אות ל)].

ו. צירוף נשים לעשרה

עיי' מה שכתבנו בזה בדיני שמיעה בעשרה וברוב עם אות ג'.

ז. הברכות על הקריאה

אם האשה קוראת לעצמה, מברכת "לשמוע מגילה". [רמ"א (סי' תרפ"ט סעי' ב), מ"ב (סי' תרצב ס"יק יא) והגרשז"א זצ"ל(נטעי גבריאל פל"ד הגה ג)]. ויש אומרים שמברכת "לשמוע מקרא מגילה". [מ"ב (סי' תרפ"ט ס"יק ח) ומנחת פתים (סי' תרפ"ט)]. וכן יש לנהוג. [הגר"ש"א זצ"ל(אשרי האי"ש פמ"ג אות לב)].

ח. קריאה לנשים

הקורא קריאה לנשים, ישמע המגילה קודם לכן בבית הכנסת ואחר כך יוציא אותן ידי חובה. ומכל מקום אם מכון שלא לצאת באותה קריאה שפיר דמי לצאת אחר כך בקריאת הצבור. [מ"ב (סי' תרצב ס"יק יא)].

ט. אם השומעים יברכו בעצמן

אם השי"ץ כבר יצא ידי חובת קריאת המגילה (או שמכוין שלא לצאת בקריאה זו), היוצאים יד"ח עי"י יברכו בעצמם על המגילה. [מ"ב (סי' תרצב ס"יק ז)]. ועי"ן עוד לעיל אות ד'.

י. נוסח הברכה

המברך עבור נשים טוב שיברך לשמוע מגילה. [מ"ב (סי' תרצב סס"יק יא)].

יא. ישיבה בקריאה לנשים

הקורא את המגילה לכמה נשים, אפילו הן יותר מעשרה, יכול לשבת בעת הקריאה. [הגר"ש"א זצ"ל(אשרי האי"ש חי"ג פמ"ג אות ל)].

יב. ברכת הרב את ריבנו

אחר קריאת המגילה לנשים אין מברכים ברכת "הרב את ריבנו" אפילו הן עשרה. [הגרשז"א זצ"ל(הליכ"ש פכ"ג אות ג) והגר"ש"א זצ"ל(אשרי האי"ש פמ"ג אות לב)].

חרש שוטה וקטן

א. חרש שמדבר ואינו שומע

חרש המדבר ואינו שומע חייב בקריאת המגילה לכל הדעות. [באיור הלכה (רס"י תרפ"ט ד"ה חר"ש)]. ואם שומע על ידי מכשיר שמיעה נחלקו הפוסקים אם יוצא ידי חובתו על ידי שמיעה זו. [עיי' לעיל לענין שמיעה דרך טלפון]. ועל כן אם בידו להוציא את המכשיר ולשמוע ללא עזרתו יעשה כן, ואם לאו יקרא לעצמו ולא ישמע מאחרים.

ב. להוציא רבים ידי חובתם

יש אומרים שחרש שמדבר ואינו שומע אינו מוציא את הרבים ידי חובת קריאת המגילה [שו"ע (סי' תרפ"ט סעי' ב). ועיי' בבי" ובמ"ב(סי"ק ה) הטעם לזה]. ויש אומרים שבדיעבד אם שמע ממנו יצא. [בי"ח (אות ח), מ"א (סי"ק ג) ומ"ב (שם)]. ואם שומע רק בעזרת מכשיר שמיעה הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם שמיעה זו נחשבת שמיעה. [עיי' לעיל לענין שמיעה דרך טלפון]. ועל כן לכתחלה אין לצאת ידי חובה על ידו אלא אם כן אין אחר.

ג. הינוך הקטנים

מחנכים את הקטנים למצות קריאת המגילה, בין לקריאת היום בין לקריאת הלילה. [שו"ע (רס"י תרפ"ט) ומ"ב (סי"ק טז), ועיי' בבנין שלמה (ח"א סי' נח ד"ה אבל). ועיי' משי"כ בשמעתא עמיקתא דיני קטן וחינוכו]. וטוב להביאם לבית הכנסת. [שו"ע (שם סעי' ו)]. וכיון דגם נשים חייבות, גם בקטנות יש בהן משום מצות חינוך. [מ"ב (שם ס"יק א)].

ד. קטן להוציא רבים ידי חובתם

קטן אינו מוציא גדול ידי חובת קריאת המגילה, אם לא בשעת הדחק שאין שם אנשים בקיאים במקרא מגילה יכול להוציאם קטן שהגיע לחינוך. [מ"ב (סי' תרפ"ט סס"יק ו ושעה"צ (שם). ועיי' עוד במ"ב (סי' נג ס"יק לו סי' נח ס"יק ד)].

בן כרך ובן עיר

א. חובת קריאת המגילה בעיירות וכרכים

ביום י"ד באדר קוראים את המגילה בעיירות גדולות וכרכים שאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון. אמנם כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אפי' אינן מוקפים עכשיו, קורין בט"ו. והכפרים הנראים עם הכרכים המוקפים, אפי' אינם סמוכים קוראים בט"ו. וכן הדין בסמוכים אפי' אינם נראים עמהם, ובלבד שלא יהיו רחוקים מהכרך יותר ממיל. [שו"ע (סי' תרפ"ח סעי' א - ג). ועיי' במ"ב (שם) הפרטים בזה].

ב. עיירות המסופקות

עיירות המסופקות אם הם מוקפות מימות יהושע בן נון או אם סמוכות לעיירות המוקפות חומה, נחלקו הראשונים מתי זמנם לקריאת המגילה. יש אומרים שקוראים ביום י"ד בלבד, שהולכים אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות מימות יהושע. [ר"ן (מגילה ב. ד"ה ולענין)]. ויש אומרים שקורין בי"ד ובט"ו, ומברכים על קריאתה בי"ד בלבד הואיל והיא זמן קריאתה לרוב העולם. [רמב"ם (מגילה פ"א הי"א)]. והעיקר כדעה האחרונה. [שו"ע (סי' תרפ"ח סעי' ד), אולם הגר"א (שם) פסק כהר"ן. ומבואר בשעה"צ (אות ט) שעכ"פ מצרפי"ן דעת הגר"א לקולא].

ג. אלו עיירות בכלל הספק

ודין הספקות י"א שנוהג בטבריה, יפו, צפת, עכו, חיפה, לוד, באר שבע, בית שאן, חברון, שכם ועזה. וי"א שגם באשדוד, אשקלון, גוש חלב ורמלה. ובחו"ל דין הספקות נוהג בדמשק, צור ובגדד. וי"א אף בפראג. [עיי' בזה במנח"י (ח"ח סי' סא), בקובץ תשובות (ח"א סי' סח), בכה"ח (סי' תרפ"ח אות יז) ועוד]. וינהג כל א' לפי מנהג המקום והוראת רבותיו.

ד. קרא בי"ד בכרך המוקף חומה

בן כרך שקרא ביום י"ד יצא בדיעבד. [מ"ב (סי' תרפ"ח ס"יק יא) דלא כפרי"ח]. ומכל מקום הקורא ביום י"ד מחמת ספק שזא המקום אינו מוקף חומה וכדומה צריך לחזור ולקרוא ביום ט"ו כל כך קבעו חכמים מתחלה. [חזו"א(או"ח סי' קנ"ג ס"יק ב ד"ב בדין)]. ועיי' עוד לעיל אות ב'.

ה. בין כרך להוציא בן עיר יד"ח קריאת המגילה

מי שדינו לקרוא בט"ו, אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י"ד בי"ד, וכן להיפך. [פרי"ח (סי' תרפ"ח אות א)]. ויש אומרים שאם בן כרך קרא לבן י"ד בי"ד יצא בדיעבד. [פמ"ג (שם מ"ז ס"יק ג), הגר"א (סי"ק ז) ועוד. ובמ"ב (סי"ק ח) הביא שתי הדעות. ועיי' בשעה"צ (שם). ועיי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון ו].

ו. בן עיר שהלך לכרך

דעת ה**מ"ב** (סי' תרפ"ח ס"יק יב) שאם היתה דעתו בעת נסיעתו לחזור לעירו לפני שיאיר היום, אף שלבסוף רואה שהוא מוכרח להתעכב בכרך ביום ט"ו, מ"מ אינו נקרא "מוקף" וקורא ביום י"ד בהיותו בכרך. אבל אם בעת נסיעתו לא היה בדעתו לחזור מהכרך אלא לאחר שיאיר יום ט"ו, חל עליו שם מוקף וקורא ביום ט"ו, ואפילו אם אח"כ חזר לעירו ביום ט"ו קורא שם אם לא קרא מתחלה בכרך. וכי"ז אם לא נמלך לחזור קודם שיאיר היום, אבל אם חזר לעירו קודם היום לא מועיל מה שחשב מתחלה להיות בכרך בעת קריאת העיר. אולם דעת ה**חזו"א** (סי' ק"ב ס"יק ו) שלא מועילה כוונתו בעת נסיעתו לקבוע מקומו, אלא צריך שני תנאים להתחייב באותו מקום [א'] להיות במקום ההוא מתחלת הלילה (צה"כ). [ב'] כוונה מתחלת הלילה להישאר עד אור הבוקר. ואף אם לבסוף חזר לעירו קודם שיאיר היום חייב לקרוא כדין המקום דשם (דלא כהמ"ב שסובר שאם נמלך וחזר קודם שיאיר היום אינו חייב לקרוא). והכרעת הפוסקים שיש לחוש לדעת החזו"א. ועל כן מי שחיובו תלוי במחלוקת זו חייב בקריאה מספק ואינו מברך, ורצוי שישמע הברכה מאחר, וכמ"כ חייב בשאר מצות היום ואומר על הניסים. [הגר"ש"א זצ"ל(שבוי"י פ"א אות ב)].

ז. בן כרך שהלך לעיר

כתב ה**מ"ב** (סי' תרפ"ח ס"יק יב) שאם היתה דעתו בעת נסיעתו לחזור למקומו קודם שיאיר יום י"ד באדר, אינו קורא עמהם אף אם לבסוף נתעכב ולא חזר, אלא קורא ביום ט"ו כמקומו. אבל אם לא היה בדעתו בעת נסיעתו לחזור משם רק לאחר זמן הקריאה דהיינו ביום י"ד בבוקר, חלה עליו חובת הקריאה של העיר. ואף שחזר באותו יום ובא לכרך צריך לקרוא ביום י"ד. [וכתי' הפמ"ג (מ"ז ס"יק ו) שאם היתה דעתו להישאר שם ושינה דעתו לחזור לפני שיאיר היום והתעכב שם מחמת אונס פטור]. וכל זה אם לא נמלך לחזור קודם שיאיר היום, אבל אם חזר למקומו שהוא הכרך קודם היום לא מועיל מה שחשב מתחלה להיות בעיר בעת קריאת העיר. ועיי' באות הקודמת לענין דעת החזו"א.

ה. בן עיר שעקר דירתו והלך לברך (להתחייב בי"ד וט"ו)

בן עיר שעקר דירתו (לאחר שקרא בי"ד) והלך לברך, י"א שמתחייב שנית בט"ו. [בה"ל סי' תרפח ד"ה בן עיר] ע"פ הירושלמי. ומשמע מסתימת דבריו דאף אם לא עקר ביתו אלא ליום ט"ו חייב. וכ"כ המנח"ש (ח"א סי' כג אות ג). וי"א שפטור אא"כ עקר דירתו לגמרי (לא לפורים בלבד) או שהוא בן כרך שהיה בעיר בי"ד וחזר לכרכו (ששם ביתו הקבוע) בליל ט"ו. [חורו"א סי' קנב סי"ק ו דינין העולם ד"ה ב"יש שכנסנ] וכן נקט המקראי קודש (פורים סי' יט). ובדרך זה כת' באור לציון (ח"א סי' מו וחיד' פ"יה אות ז). והמעו"ז (ח"ב סי' קפד אות ו) כת' שמחמת שיש חולקים על הירושלמי בכל גוונא יקרא לא ברכה. וכן נקט המנח"י (ח"י סי' נד). ועיי' בהכ"ח (אות כט) שנקט שלא לברך בכה"ג כי כל שקרא בי"ד לדעת הירושלמי דלהלן נפטר (אולם יעויין להלן שמבואר שם בשם הפמ"ג והחזו"א דלא כהבנתו בירושלמי). ולמעשה אם לא עקר לגמרי יקרא בלא ברכה (אבל אם עקר או שחזר לכרכו יכול לסמוך לברך), ולכתחלה לא יוציא רבים יד"ח. [הגר"שי"א זצ"ל (שבות יצחק פורים עמי כז-כח). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון תכ"א].

ט. בן כרך ששהה בעיר בי"ד והזר לברך בט"ו

בן כרך שהיה בעיר בי"ד והתחייב שם וחזר לכרך בט"ו. י"א שאם חזר בתחלת הלילה מתחייב בט"ו (אף אם יצא מהכרך פעם שניה קודם שיאיר היום). ואפ"י אם שוהה בעיר בתחלת יום ט"ו אם דעתו לחזור לכרך קודם שיאיר היום חייב לקרוא בט"ו (אפ"י שהוא עדיין בעיר). [חזו"א (שם)]. וממ"מ י"א שכיון שכבר התחייב בקריאה של י"ד, לא יברך על הקריאה בט"ו. [מנח"י (ח"י סי' נד) ושבת הלוי (ח"ח סי' קס)]. ויש חולקים וסוברים שיברך. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פ"כ אות ה)]. וי"א שיברך דוקא אם חזר לכרך מבעוד יום. [הגרשי"א זצ"ל (שבות יצחק ח"יו עמי כז-כז)].

י. קריאה בעיר שנמצא שם (לפני שיצא לדרך) או בשעת הנסיעה

הנוסע מהכרך לעיר על דעת להתחייב שם (או מהעיר לכרך המוקף חומה ע"ד להתחייב שם), מן הדין מותר לו לקרוא בעודו נוסע לשם טרם שהגיע למקום חפצו. [עיי' במ"ב סי' תרפח סי' יב] דס"ל דהכל תלוי בעת נסיעתו. אולם לחזו"א (סי' קנב סי"ק ז) שלא מועילה כוונתו בעת נסיעתו לקבוע מקומו, אלא כנסיתו לשם קובעת, יש לעיין בזה]. ובן כרך שהיה בעיר וחוזר לכרך מן הדין יכול לקרות המגילה גם בעודו בעיר, אלא שנכון שלא יקראה אלא כשישוב לביתו ששם נוהג היום פורים (א.ה. מסתבר ש"היה לבן עיר שהולך לכרך). [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פ"כ הגה ט)].

יא. בן כרך שעקר דירתו והלך לעיר בט"ו (להיפטר בי"ד וט"ו)

בן כרך שעקר דירתו והלך לעיר בט"ו י"א שהרי זה פטור ממצות פורים כאן וכאן. [כה"ח (אות כט) בשם המחו"ב (אות ג), וכן דעת החזו"א (שם סי' ז). ובמוע"ז (ח"ב סי' קפד אות ג) יצא לחדש דבכה"ג בעינן עקרית דירה לגמרי], ואף לדעה זו אין ראוי לעשות כן. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ה אות א)].

יב. עליה לתורה לבן כרך בעיר (או להיפך)

בן כרך הנמצא בעיר ביום י"ד אינו עולה לתורה בקריאת התורה, ובדיעבד (אם כבר קראוהו) עולה. אולם בן עיר בכרך ביום ט"ו אינו עולה כלל. ובשני וחמישי בבי האופנים יכולים לעלות. [עיי' אשרי האישי (פמ"ה אות יג) בשם הגרשי"א זצ"ל ובשמעתא עמיקתא גליון רצ"ח].

משלוח מנות

א. הובת משלוח מנות

חייב אדם לשלוח שתי מנות לרעהו, דכתיב 'ומשלוח מנות איש לרעהו'. ומצוות שתי מנות לאדם אחד, וכל המרבה הרי זה משובה. [שו"ע סי' תרצה סעי' ד) מ"ב (שם סי' ק)א].

ב. טעם המצוה – שליחת כלים או מיני מאכל

יש אומרים שהטעם של משלוח מנות הוא כדי להרבות שלום וריעות. [מנות הלוי (מגילה אסתר פ"ט פסי יט)]. ויש אומרים שהוא כדי שיהא לכל א' צורכי סעודת פורים. [תרה"ד (סי' קיא). ועיי' בתת"ס סי' קצו] שני' מהרמ"א שס"ל בהמנות הלוי, אולם הפרי"ח (שם) חולק על הרמ"א. ויש כמה נפק"מ בין הטעמים, כגון שלפי השיטה הראשונה אפשר לשלוח כלים וכדומה. אבל לפי השיטה השניה צריכים דוקא דבר מאכל. ומכל מקום כבר נתפשט לתת במשלוח מנות מיני מאכל. [כנה"ג (שם הוב"י סי"ק ז). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון י"ג].

ג. נשים

נשים חייבות במשלוח מנות. [רמ"א (סי' תרצה סעי' ד)]. ונשים נשואות נהגו להקל בזה כי יוצאות ע"יי הנתניה של בעליהן. וי"א שלכתחלה אין לסמוך על זה. [מ"ב (סי"ק כה). ועיי"ש במ"ב שכתב שמ"מ יש להחמיר. אלא שהמנהג הפשוט לא להחמיר בזה. ועיי' בערוה"ש (סי' תרצד אות ב) שכתב שאשתו יוצאת ע"יי הנתניה של בעלה כי כגוף א' ניהנו. ועיי' בשבט הלוי (ח"ט סי' קמז) ובהליכות בת ישראל (כ"ב אות טז) בשם הגרשז"א זצ"ל].

ג. הינוך הקטנים

קטן שהגיע לחינוך פטור ממתנות לאביונים, כי על פי רוב אין לו מעות. [א"א מבוטשאטש סי' תרצה]. ואע"פ שבשאר מצוות האב מחויב להוציא ממון על מנת לחנוכו, צ"ל דס"ל דפטור כי אילו הקטן היה גדול גם היה פטור כי אין לו ממון]. [אבל כשהגיע לכלל מצוות אף על פי שסמוך הוא על שלחן אביו ח"לב. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב). ועיי' בפמ"ג (סי' תרצה א"א סי"ק יד)].

ד. אבל ממתנות לאביונים

עיי' להלן בדיני אבל בפורים.

ה. נתניתה בו כיום

מחמת שעיקר טעם מצוה זו הוא כדי שיהיה לו במה לשמוח בפורים, כל שלא הגיע לידו בפורים לא קיים המצוה. [התעוררות בתשובה (סי' תצ)]. ועיי' לקמן אות ה'.

ו. נתנית צי"ק מזומן

הנותן צי"ק לעני יוצא ידי חובה. [הגרשז"א (הליכ"ש פ"יא אות כג) והגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ו אות ג). ודעת הגר"ניק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניני צדקה תשס"ד עמי 7) שלא יד"ח אא"כ העני יוציא הכסף בפורים מהבנק]. ואף אם נותן לגבאי המחלק לעניים צי"ק בסכום גדול שיחלק לכל עני כפי שיעור הנתניה. [כן התפרסם בחוברת ה"יל בשם הגרשי"א זצ"ל].

ז. נתנית צי"ק דחוי

הנותן צי"ק דחוי יש מי שאומר שלא יד"ח. [הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד עמי 9פ)]. ויש אומרים שיוצא כיון שיכול לקנות בזה בחנות. [הגרשי"א והגר"ש ואזנר זצ"ל והגר"ח"ק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניני צדקה תשס"ד עמי 7)]. ואף אם אין לו מעות כעת בחשבון (אלא שיהיה לו אחר פורים). [משנה הלכות (ח"י סי' קכב)]. והנותן לקופה של צדקה צי"ק דחוי והם מזכים לו מעות מזומנים ונותנים זאת לעניים, מועיל לכל הדעות.

ה. לזכות את המתנה לעני על ידי אחר

אם יש לו כסף עבור עני ואינו פוגש אותו בפורים, יכול לזכות לעני את הכסף ע"יי שליח, אפילו אם לא יגיע לידו עד אחרי פורים. וזה בתנאי שיודיע לעני בפורים. [מהר"א (סי' רז) ושרגא המאר (ח"ג קיב). וכן דעת הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ו אות ד). ועיי' עוד בשיח יצחק (סי' שטט)].

י. מסתפק אם קיים המצוה

כל מצות היום הם מצות מדברי קבלה. [שליה (נר מצוה מסי' מגילה אות ו) וטורי אבן (מגילה ה: ד"ה חזקה)]. ועל כן י"א שספקס לחומרא. [טורי אבן (שם)]. ויש מסתפקים בזה. [מ"ב (סי' תרצב סי"ק טו)]. ולמעשה לכתחלה יש להחמיר לחזור ולקיימם.

יא. נתנית משלוח מנות למי שאינו מברך

מותר לתת משלוח מנות לשכן וכדו' שהוא חשוד שלא לברך, משום דרכי שלום או כדי לקרבו לדת. [ואין בזה משום לפמ"ע: א' אם כוונתו גם לקרב להשני לחזור בתשובה אין חשש לפמ"ע כמבואר בריטבי"א (קדושין לב. ד"ה הא). וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב ססי' קלח). ב' במקום דרכי שלום מותר כמבואר במ"ב (סי' שמו סי"ק ז) עיי"ש התנאים בזה. וכן הוא בי"ד. ועיי' בגליון י"ג].

יב. כדברים שיש בהם קדושת שביעית

מותר לקיים מצות משלוח מנות בפורים בדברים שיש בהם קדושת שביעית וגם מותר להחזיר למי ששלח לו. ואין בזה משום פריעת חוב בפרות שיש בהם קדושת שביעית (האסור משום איסור סחורה בפירות שביעית) כי הוא חוב מחמת מצוה. [הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמי רמא). ועיי"ש במנח"ש (ח"א סי' כז) שאם שלח מנה על תנאי שגם המקבל יחזור ויתן לו מנה מסתבר דחשיב סחורה ולא משלוח מנות. ועיי' עוד בתורה לשמה (סי' קצג), במנח"י (ח"י סי' נז), ובשבה"ל (ח"ז סי' רכז אות ג)].

יג. קיום משלוח מנות ומתל"א יחד ע"י נתנית מנה השורבה לעני

עיי' בזה להלן בדיני הלכות מתנות לאביונים.

יד. המוסר משלוח מנות ע"י שליח, האם צריך לברר שקיים שליחותו

עיי' בזה להלן בדיני הלכות מתנות לאביונים.

טז. להטביל הכלי שמפדרים עליו המשלוח מנות

הקונה כלי ע"מ למלאות אותו בדברי מאכל ולשלוח הכלי עם האוכל לאחר, אין המשלח צריך להטבילו, אלא המקבל חייב להטבילו כשמחליט להשתמש בו. [הגרשי"א זצ"ל (קונטרס טב"כ - ישראלון אות עא). וכן שמענו בשם הגר"ניק זצ"ל (והזר ביה ממה שנקט להחמיר בזה). ועיי' בגליון צ"ד].

טז. להטביל כלי שעומד לתת כמתנה

כלי העומד למתנה אין להטבילו לצורך המקבל. ואפילו זיכה את הכלי לחבירו לפני הטבלתו. ואם הטבילו, על המקבל לחזור ולהטבילו ללא ברכה. [הגרשז"א זצ"ל (טבילת כלים פ"ח סה"ג"ה ט), תשובות והנהגות (ח"א סי' תנב) ועוד. והארכנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון סי"ד].

יז. אכילה לפני קיום המצוה

י"א דראוי שלא לאכול קודם שיקיים משלוח מנות. [הגרשז"א זצ"ל (פ"י"ט אות ט)]. ויש סוברים שאין לחוש בזה. [משנה הלכות (ח"ז סי' צב ד"ה דבר)]. וכן עיקר. [כן משמע מסתימת המ"ב ושאר הפוסקים שהזכירו דין אכילה לפני קריאת המגילה ולא לענין זה. והיינו טעמא כי היא אכילה של מצוה משום שבריוו סעודות בפורים איכא מצוה כמבואר לקמן].

מתנות לאביונים

א. הובת מתנות לאביונים

חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים (דהיינו מתנה א' לכל א'). [שו"ע (סי' תרצד סעי' א)]. ומותר לתת מאכל או מעות. [מ"ב (שם סי"ק ב)]. ואפילו שתי פרוטות מועיל לזה. [מ"ב (שם). והגר"ח"ק זצ"ל (ישמח ישראל עמי קמד)]. ויש אומרים שבזמנינו שאין לפרוטה ערך כלל יש לתת דבר חשוב שישמח בו העני'. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ו אות ג)]. והרוצה להזר יתן מתנה חשובה שאין לעני בושה לקבלה, ושיעורה כ - 50 שקלים. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי שם)].

ב. נשים

נשים חייבות במתנות לאביונים, כי גם הן היו באותו הנס. [רמ"א (סי' תרצה סעי' ד) מ"ב (סי"ק כה) דלא כהפרי"ח (שם) שחולק על הרמ"א]. ובעל הבית יכול להקנות הכסף ע"יי אחר עבור אשתו או בנותיו הגדולות ולאחר מכן למוסרו בשליחותן. ונשים נשואות נהגו להקל בזה כי יוצאות ע"יי הנתניה של בעליהן. וי"א שמ"מ לכתחלה אין לסמוך על זה. [מ"ב (סי"ק כה). ועיי"ש במ"ב שכתב שמ"מ יש להחמיר. אלא שהמנהג הפשוט לא להחמיר בזה. ועיי' בערוה"ש (סי' תרצד אות ב) שכתב שאשתו יוצאת ע"יי הנתניה של בעלה כי כגוף א' ניהנו. ועיי' בשבט הלוי (ח"ט סי' קמז) ובהליכות בת ישראל (כ"ב אות טז) בשם הגרשז"א זצ"ל].

ג. הינוך הקטנים

קטן שהגיע לחינוך פטור ממתנות לאביונים, כי על פי רוב אין לו מעות. [א"א מבוטשאטש סי' תרצה]. ואע"פ שבשאר מצוות האב מחויב להוציא ממון על מנת לחנוכו, צ"ל דס"ל דפטור כי אילו הקטן היה גדול גם היה פטור כי אין לו ממון]. [אבל כשהגיע לכלל מצוות אף על פי שסמוך הוא על שלחן אביו ח"לב. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב). ועיי' בפמ"ג (סי' תרצה א"א סי"ק יד)].

ד. אבל ממתנות לאביונים

עיי' להלן בדיני אבל בפורים.

ה. נתניתה בו כיום

מחמת שעיקר טעם מצוה זו הוא כדי שיהיה לו במה לשמוח בפורים, כל שלא הגיע לידו בפורים לא קיים המצוה. [התעוררות בתשובה (סי' תצ)]. ועיי' לקמן אות ה'.

ו. נתנית צי"ק מזומן

הנותן צי"ק לעני יוצא ידי חובה. [הגרשז"א (הליכ"ש פ"יא אות כג) והגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ו אות ג). ודעת הגר"ניק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניני צדקה תשס"ד עמי 7) שלא יד"ח אא"כ העני יוציא הכסף בפורים מהבנק]. ואף אם נותן לגבאי המחלק לעניים צי"ק בסכום גדול שיחלק לכל עני כפי שיעור הנתניה. [כן התפרסם בחוברת ה"יל בשם הגרשי"א זצ"ל].

ז. נתנית צי"ק דחוי

הנותן צי"ק דחוי יש מי שאומר שלא יד"ח. [הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד עמי 9פ)]. ויש אומרים שיוצא כיון שיכול לקנות בזה בחנות. [הגרשי"א והגר"ש ואזנר זצ"ל והגר"ח"ק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניני צדקה תשס"ד עמי 7)]. ואף אם אין לו מעות כעת בחשבון (אלא שיהיה לו אחר פורים). [משנה הלכות (ח"י סי' קכב)]. והנותן לקופה של צדקה צי"ק דחוי והם מזכים לו מעות מזומנים ונותנים זאת לעניים, מועיל לכל הדעות.

ה. לזכות את המתנה לעני על ידי אחר

אם יש לו כסף עבור עני ואינו פוגש אותו בפורים, יכול לזכות לעני את הכסף ע"יי שליח, אפילו אם לא יגיע לידו עד אחרי פורים. וזה בתנאי שיודיע לעני בפורים. [מהר"א (סי' רז) ושרגא המאר (ח"ג קיב). וכן דעת הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פמ"ו אות ד). ועיי' עוד בשיח יצחק (סי' שטט)].

ט. נתינתם קודם פורים

אין לתת לפני מתנות לאביונים קודם פורים. [ביאור הלכה (סי' תרצד)]. ומכל מקום אם נותר לפני בתורת פקדון והעני יזכה בהם בפורים מותר. [הגר"ש"א זצ"ל (ישמח ישראל עמי קלה)]. וכן מותר ליתן לשלוח שיתנם לפני בפורים. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב)].

י. קיום משלוח מנות ומתלי"א ע"י נתינת מנה חשובה לפני

יש אומרים שהשלוח ב' מנות לאביון אחד יצא חובת משלוח מנות ומתנה לאביון אחד. [פרי"ח (סי' תרצה) וטורי אבן (מגילה ה' ד"ה קיימת)]. ויש מסתפקים בזה. [הטורי אבן (אבני שהם שם ז' ד"ה והשתא), הרע"א (סי' תרצה) והבאה"ל (שם ד"ה א)]. ויש אומרים שלמעשה לא יצא ידי חובת מתנות לאביונים. [מהרי"א (סי' רד) הובא בדעת טורה סי' תרצה סעי' ד]. ועי' בזה בגליון נ"ב]. ועל כן יש לשלוח עוד שתי מתנות על מנת לצאת ידי חובה לכל הדעות.

יא. לשלוח לקטן

מותר לתת מתנות לאביונים לקטן. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב), א"ב חי (פרי תצוה אות טז) וכה"ח (סי' תרצד אות יב). ועי' בערוה"ש (שם) שאם שולח לאיש ולאשתו או לאיש ובנו לא יצא ידי"ח שתי מתנות. אולם הבנין עולם (סי' טו) חולק. ועי' במקראי קדש (פורים סי' מ אות ב)].

יב. יש לו רק לקיים משלוח מנות או מתנות לאביונים

מי שאין לו כדי לקיים משלוח מנות ומתנות לאביונים, מתנות לאביונים קודם. [פסקי תשובה (סי' קמח בהג"ה) בשם חמדת אריה (סי' כג). ועי' בגליון נ"ב].

יג. המוסר מצוות היום ע"י שליח, האם צריך לברר שקיים שליחותו

השולח משלוח מנות או מתנות לאביונים על ידי שליח, יש אומרים שמחמת שמצות היום הם מדברי קבלה אין סומכים על החזקה דשליח עושה שליחותו ועליו לברר שאכן קיים שליחותו. [כן צידד להחמיר האחי"ע (ח"י סי' עג)]. והמנהג להקל בזה. [עי' באלף ק"ך שלמה (סי' פגט) שכת' זהו מילתא דעבידא לגלוי. ועוד י"ל שסומכים על הסוברים שדברי קבלה דינם כדברבן שסומכים על האי חזקה. אלא שלפני"ז בשולח ע"י קטן יש להחמיר. וכ"כ בחלקת יעקב (ססי' רלה). ועי' בש. עמיקתא גליון קל"ד].

יד. אכילה לפני קיום המצוה

י"א דראוי שלא לאכול קודם שיקיים מתנות לאביונים. [הגר"ש"א זצ"ל (פייט אות ט)]. ויש סוברים שאין לחוש בזה. [משנה הלכות (ח"י סי' צב ד"ה דבר)]. וכן עיקר. [כן משמע מסתימת המ"ב ושאר הפוסקים שהזכירו דין אכילה לפני קריאת המגילה ולא לענין זה. והיינו טעמא כי ברביעי סעודת פורים איכא מצוה כמבואר לקמן].

מצות לבסו מי בפוריא

א. להשתכר בפורים

אמרו חז"ל שחייב אדם להשתכר בפורים. ויש אומרים שהדברים כמשמעם. [שו"ע (סי' תרצה סעי' ב). וכ"כ שער"ת (אות ב)]. וכן הוא בביאור הלכה (רס"י תרצה ד"ה חייב) בדעת השו"ע. [ומ"מ היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות או שיהנוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר. [ביאור הלכה (ד"ה עד) והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קל"ד]. וי"א שישתה יותר מלימודו ואחר כך ירדם ויקיים עד דלא ידע. וכן עיקר. [רמ"א (שם) ומ"ב (שם) סי' ה]. ועי' בשבט הלוי (ח"י סי' קז אות ב) דשיעור י"יותר מלימודו" פירושו שהיון ששותה עושה עליו רשם של התרוממות שמחה כדרך יין, ואין נפ"מ אם שותה זה בשיעור יותר מאכילת פרס, כיון דאין עצם שיעור יין המצוה, אלא התוצאה של שמחה]. אמנם לא מועיל לישון ואח"כ לשתות. [מקראי קדש (פורים סי' מד). ועי' בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון צ"ד].

ב. שתיית יין או שאר משקים

יש לקיים מצוה זו ע"י שתיית יין. ומ"מ מנהג העולם להקל לשתות שאר משקים משכרים. [עי' במקראי קדש (פורים סי' סד), בהלכות והנהגות בשם הגר"ש"א זצ"ל ובשלמי תודה (פורים סי' לא עמי שכז) בשם הגר"ש"א זצ"ל].

ג. מי שמוזק לו היין

מי שמוזק לו שתיית יין פטור ממצוה זו. [שער"ת (סי' תרצה אות ב)]. ומ"מ אף מי שאינו יכול להשתכר יעשה סעודה ובתוך הסעודה ישתה איזה כוס של יין כדי לקיים ימי משתה ושמחה. [כה"ח (אות טז)].

ד. היוב נשים

נשים פטורות משתיית יין בפורים. [שבט הלוי (ח"י סי' יח אות ב)]. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ד].

דיני הפעודה

א. סעודת פורים

מצוה להרבות בסעודת פורים. [רמ"א (רס"י תרצה)]. וכל סעודה שאוכל לכבוד פורים יש בה מצוה. [כן משמע מהרמ"א (שם), וכן מבואר בביאור הגר"א (שם)]. ומ"מ בסעודה אחת ביום יוצאים ידי חובה. [שו"ע ורמ"א (שם)]. והמנהג לקיימה אחרי מנחה. [רמ"א (שם)]. ועי' במשנה הלכות (ח"י סי' צג) שאף באכילת ארוחת בוקר יידי"ח]. ומכל מקום נכון לאכול גם בלילה. [מ"ב (סי' א)].

ב. אכילת פת

יש אומרים שבסעודת פורים אין חובה לאכול פת. [מ"א (סי' תרצה סי' ט)]. ויש אומרים שצריכה פת. [מ"ק (שם) ד"ה ושטען] וערוה"ש (אות ז)]. וכן נראה עיקר. [כן משמע מסתימת המ"ב שהשמיט דעת המ"א הנ"ל]. ועי' בשבט הלוי (ח"י סי' רנ בהגה לסי' תרצה וח"י סי' נד אות ב)].

ג. הקיא סעודתו

מי שהקיא כל מאכלו, י"א שלא יצא ידי"ח הסעודה. [כת"ס (או"ח סי' צו ד"ה דע דני"ל). ועי' בכה"ח (סי' רע אות ז)]. ועי' א"כ עם משער שלא נשאר במעיו כזית מסעודתו, יסעד שוב.

ד. ברכה אחרונה למי שהקיא סעודתו

מי שהקיא כל מאכלו או שתייתו אינו מברך ברכה אחרונה. [שער"ת (סי' רח סי' א), בשם הברכ"י, נזירות שמשון (סי' קפד), אמרי בינה (או"ח סי' יד), תורה לשמה (סי' קכה), הר צבי (ח"א סי' קסג) ושבט הלוי (ח"א סי' רה ד"ה סי' רח, וח"י סי' כא) דלא גרע מעיכול]. והדין כן אף אם מסופק אם נשאר במעיו כזית. [כה"ח (סי' קפד אות לז)]. ויש מי שאומר שחייב לברך. [קול אליהו (או"ח סי' ט), ועי"ש שאם אכל כזית והקיא שיעור כזית בהא דאי לא יברך אחריו]. והעיקר כדעה הראשונה, ומ"מ אם אפשר ראוי שיאכל שיעור לאחר הקאתו ע"מ להתחייב לכו"ע, או ישמע הברכה מאחרים. [כה"ח (שם)].

דיני שתי ב מצוות

א. ברכת המזון

אף מי שהשתכר כל כך שאינו יכול לדבר כראוי, יכול לברך ברכת המזון. [שו"ע (סי' קפה סעי' ז)]. מיהו אם השתכר לגמרי עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, דעת השו"ע (סי' קפה סעי' ה) שאינו מברך, ואם בירך הוא ספק אם יצא. ויש חולקים שמוטר לו לברך אפי' לכתחלה (אחר שכבר שתה). ולמעשה עליו למברך, אלא שיזחר שלא יגיע לידי כך. ומ"מ אם הגיע לשכרותו של לוט (והוא העושה ואינו יודע מה עושה, כמבואר להלן) לכולי עלמא אינו מברך, שדינו כשוטה ופטור מכל המצוות. [מ"ב (סי' ק)].

ב. תפלה

שתה רביעית יין בבת אחת, אל יתפלל עד שיסיר יינו. [שו"ע (סי' צט סעי' א)]. אא"כ יעבור זמן התפלה. [מ"ב (סי' א)]. והמנהג להקל בכל אופן ביינות שלנו שאינם חזקים. [רמ"א (שם סעי' א)]. ומ"מ יש להחמיר בדבר לכתחלה, פרט לפורים או יו"ט שיש מצוה לשתות יין. [מ"ב (שם) ומגן נבזרים (שם אלף המגן סי' ה) ע"פ היש"ש (ביצה פ"ב סי' ה)]. ואם שותהו בתוך הסעודה יכול להתפלל בכל אופן. [מ"ב (סי' ב)]. ואם שתה יותר מרביעית, אל יתפלל עד שיסיר יינו. ומ"מ אם הוא יכול לדבר לפני המלך אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. [שו"ע (סעי' א)]. ואם התפלל כשהיה שכור כשכרותו של לוט, צריך לחזור, שפטור היה באותה שעה. [מ"ב (סי' א)].

ג. פג יינו

אם פג יינו מותר לו להתפלל. וכל א' לפי מה שמרגיש שפג יינו. [שו"ע (שם סעי' א)].

ד. קריאת שמע

דין קר"ש וברכותיה כדין תפלה. [רמ"א (שם סעי' א) ומ"ב (סי' ז)].

ה. תשלומים למי שהפסיד תפלתו מהמת שכרותו

אם עבר זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג. [שו"ע (סי' צט סעי' א) ומ"ב (סי' ק)]. מיהו אם השתכר סמוך לסוף זמן מנחה עד כדי כך שלא יוכל להפיג את יינו בזמן קצר כזה, מזיד הוי, ולכו"ע אין לו תשלומין. [מ"ב (שם)]. והדין כן אף בפורים שיש מצוה לשתות יין, כי מבואר לעיל בשם הביאור הלכה שבכל אופן אין לזלזל בשום מצוה].

ו. שאר ברכות

יש אומרים ששיכור אפילו אינו יכול לדבר לפני המלך יכול לברך שאר הברכות (פרט לברכות ק"ש ובהמ"ז, ע"י לעיל). [רמ"א (סי' צט סעי' א) ומ"ב (סי' א)]. ויש מחמירים לכתחלה. [מ"ב (שם)]. ואם בירך כשהיה שכור כשכרותו של לוט צריך לחזור ולברך לכו"ע. [מ"ב (שם)].

ז. לענות בדבר הלכה

יזהר כל אדם שלא יענה בדבר הלכה כשהוא שתי יין או שאר דברים המשכרים. [רמ"א (יו"ד סי' רמב סעי' א)]. ויש מקילים אם שתה רק רביעית. [הש"מ (סי' ז) וסי' יא] והתומים (אורים סי' ה). ועי' במ"ב (סי' צט סי' ק)]. ומ"מ דבר שהוא מורש בפוסקים וז"ל קרי בי רב הוא אין חשש. [רמ"א (יו"ד סי' רמב סעי' א). ועי"ש ב"ש"ד (סי' כא) ובערוה"ש (אות לג). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"א].

ח. מתנתו

שכור, מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קיימות. ואם הגיע לשכרות של לוט, והוא העושה ואינו יודע מה עושה, אין מעשיו כלום והרי הוא כמו שוטה. [שו"ע (ח"י סי' רלה סעי' ב)].

ט. הזיק

שכור שהזיק חייב לשלם אף אם הגיע לשכרותו של לוט. [עי' רמב"ם (חובל פ"א הי"א), ישי"ש (בי"ק פ"ג סי' א) הביא הרע"א (על השו"ע ח"י"מ סי' רלה סעי' כב סי' עטח). ועי"ש שמקבל דינו על מה שלא עזר ברוחו ושיכר עצמו להשתגע, ואדם מועד לעולם, דאלי"כ לא שבקת חי, דכל שונא ישתה וישתכר על חבירו להזיקו, ויפטור. ובדרך זה כת' בה"ח (תשובה סב ד"ה ומש"כ)]. ואף בפורים חייב. [מהר"ש"ל (שם) דאפי' בפורים דמחויב להשתכר, מ"מ אין כונת רבותיו כדי שישתגע, רק כמו שכתב הרמב"ם (מגילה פ"ב ה"טו) שצריך להשתכר להיות נרדם בשכרותו, אלא דעי' לעיל שהבאנו מ'ח' בביאור חובת השיכרות בפורים]. וי"א שאדם המזיק מכח שמחת פורים, הואיל ונהגו (לפטור) פטור מלשלם. [רמ"א (סי' תרצב סעי' ב) וח"י"מ ססי' עטח)]. ויש מחלקים בין הזיק גדול לקטן, בין בגוף בין בממון. והמנהג לחייב בהזיק גדול. [מ"ב (סי' ק) (ג) בשם ב"ח והרב ברוך פרינקליס]. ואם כוון להזיק חייב בכל אופן. [מ"ב (סי' יד)].

פורים שחל במוצ"ש

א. הכנת הקריאה בשבת

המתלמד לקרוא מגילת אסתר כדי לקרוא ערב מותר, כי ידיעתו היא כבר מעשיו. [הגר"ש"א זצ"ל ששי"ש פכ"ח הגה קעח ושולחן שלמה סי' רצ סי' א] ואחרות שבת (פכ"ב אות קצא)]. ויש מי שמתיר רק אם עושה כן בדרך לימוד. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פל"ד אות יד וח"י"מ פכ"ב אות יט)].

ב. להביא המגילה לבית הכנסת לצורך מוצ"ש (במקום שיש עירוב)

פורים שחל במוצא"ש, לא יביא את המגילה בשבת לבית-הכנסת, גם אם יש עירוב במקום, אלא אם כן יענין בה מעט מבעוד יום. [מור וקציעה (סי' תרצג ד"ה כחש"ל, ח"י"א (כלל קנה אות י) ושש"כ (פכ"ח אות פג). ובתורת שבת (סי' שח סי' ח) כתב להקל בזה]. ויבאינה בצנעה. [שע"ת (סי' תרצג ססי' א), כה"ח (סי' ש"ח אות מח) ואחרות שבת (פכ"ב אות קפס)].

ג. להביא המגילה בבין השמשות

כשחל פורים במוצא"ש, יש להתיר להביא המגילה לבית הכנסת בבין השמשות (באופן שאין חשש הוצאה דאו'), דאין כאן אלא שבות במקום מצוה ולא גזרו עליו בבין השמשות. [פמ"ג (סי' שח מ"ז סי' ב)].

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיר 073-295-1244

✉ להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il

© שמעתא עמיקתא - לרפ"ש של חנה בת צירל תחי' בתושח"י - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל" 052-767-0503